

แผนการสอนประจำบทที่ ๙

รายวิชา การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน

Buddhist Affairs Management in ASEAN

บทที่ ๙ การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์

Development of Organization for the Administration in Philippine

หัวข้อย่อย

๑. บทนำ
๒. ประวัติและพัฒนาการของประเทศฟิลิปปินส์
๓. ประวัติและพัฒนาการความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์
๔. การบริหาร/จัดองค์กร วัดในประเทศฟิลิปปินส์
๕. แนวโน้มพระพุทธศาสนาในอนาคต
๖. บทสรุป

สรุปแนวคิดที่สำคัญ

ศาสนาพุทธในประเทศฟิลิปปินส์ เป็นศาสนากลุ่มเล็ก ๆ ในประเทศฟิลิปปินส์ ที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ในกลุ่มชาวจีน และคนที่สนใจพระพุทธศาสนาจากสายต่าง ๆ ทั้งมหายานในกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นและกลุ่มคนที่มีความรู้ภาษาอังกฤษ และสามารถสื่อสารพระพุทธศาสนาในแบบนานาชาติ ในส่วนของกลุ่มประชาชนที่นับถือมีจำนวนน้อย แต่ก็มีการจัดตั้งในรูปของสมาคมเพื่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา และมีการบริหารภาพรวมของพระพุทธศาสนา ในส่วนของมหายานมีศาสนสถานและกลุ่มชาวจีนพื้นเมืองที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นผู้นำมา เป็นต้น

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความหมายการจัดการกิจการพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดองค์กรบริหาร
๓. เพื่อศึกษาการจัดองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอาเซียน อาทิ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ องค์กรทางการศึกษา องค์กรอื่น ๆ
๔. เพื่อศึกษาแนวโน้มของกิจการพระพุทธศาสนาต่อการบริหารองค์กร

กิจกรรมระหว่างเรียน

๑. ผู้เรียนศึกษาจากเอกสารประกอบการสอนบทที่ ๙
๒. อาจารย์ผู้สอนบรรยายตามเนื้อหาที่กำหนด
๓. ผู้เรียนซักถาม
๔. อาจารย์ผู้สอนสรุปเนื้อหาประจำบท
๕. ผู้เรียนตอบคำถามประจำบทเพื่อการประเมินผลการเรียน

สื่อการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา
๒. เอกสารประกอบการสอนบทที่ ๙
๓. สื่อ Power point ประจำบท
๔. สื่ออื่น ๆ อาทิ เช่น Flip Chart

การประเมินผล

๑. ประเมินผลจากความสนใจขณะศึกษาของผู้เรียน
๒. การซักถามของผู้เรียน
๓. การสอบกลางภาค

บทที่ ๙

การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์

บทนำ

ฟิลิปปินส์เป็นอีกประเทศหนึ่งที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ถือได้ว่าเป็นประเทศที่พลเมืองเป็นชนกลุ่มน้อย ด้วยจำนวน สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ (Republic of the Philippines) เป็น ประเทศที่ประกอบด้วยหมู่เกาะจำนวน ๗,๑๐๗ เกาะ ตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ห่าง จากเอเชียแผ่นดินใหญ่ทางตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ๑,๐๐๐ กม. และมีลักษณะ พิเศษคือเป็นประเทศเพียงหนึ่งเดียวที่มีพรมแดนทางทะเลที่ติดต่อกันยาวมากที่สุดในโลก นิวสเปน (พ.ศ. ๒๐๖๔-๒๔๔๑) และสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๘๙) เข้ามามีอิทธิพลปกครองฟิลิปปินส์เป็นอาณานิคมเป็นเวลา ๔ ศตวรรษ จึงทำให้ ฟิลิปปินส์อยู่ภายใต้อิทธิพลทั้งทางการเมือง สังคม ศาสนาตามแบบสเปน และ สหรัฐอเมริกาฟิลิปปินส์เป็นหนึ่งในสองชาติในเอเชียที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกมากที่สุด ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์ (อีกชาติหนึ่งคือติมอร์-เลสเต) เป็นการ ผสมผสานกันระหว่าง ตะวันตกกับตะวันออก หลักฐานทางโบราณคดีและโบราณ ชีววิทยาบ่งบอกว่ามีมนุษย์โฮโมเซเปียนส์เคยอาศัยอยู่ในเกาะปาลาวันตั้งแต่ประมาณ ๕๐,๐๐๐ ปีก่อน คนเผ่าที่พูดภาษาในตระกูลอสโตรนีเซียนซึ่งมีถิ่นกำเนิดอยู่บนเกาะ ฟอร์โมซา (Formosa) หรือไต้หวันในปัจจุบันอพยพโดยทางเรือเข้ามาตั้งรกรากใน หมู่เกาะฟิลิปปินส์ และจัดตั้งเส้นทางเครือข่ายการค้ากับเอเชียอาคเนย์ส่วนที่เหลือ ทั้งหมดตั้งแต่ ๕,๐๐๐ ปีก่อน คริสตกาล สภาพดั้งเดิมของฟิลิปปินส์ อยู่ในสภาพของ ยุคหินใหม่ ยังไม่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดีย และจีน เช่น ประเทศอื่น ๆ ใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คนชาวพื้นเมืองเดิมเป็นชนเชื้อสายอินโดนีเซีย-มาเลเซีย ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณเกาะต่าง ๆ ของฟิลิปปินส์

การมาตั้งถิ่นฐานนั้น มาโดยเรือเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มแยกย้ายไปตั้งหมู่บ้าน เรียกว่า บาร์ังไก (Barangay) ตามชื่อเรือที่ใช้อพยพมา มีหัวหน้าหมู่บ้านเรียกว่า ดาตู (Datu) ซึ่งเคยเป็นกัปตันเรือ การตั้งหมู่บ้านจะกระจายไปตามเกาะทำให้การติดต่อ ระหว่างกันไม่ค่อยมี ส่วนในด้านการปกครองนั้นเป็นแบบพ่อปกครองลูก โครงสร้าง ทาง การปกครองเป็นแบบง่าย ๆ มี ๔ ชั้น คือ ดาตู แล ครอบครัว ชุนนาง อิศรชน ทาส ในส่วนของกฎหมายและกฎระเบียบการปกครองนั้นยังไม่มีสถาบันที่สำคัญคือ ศาสนา ซึ่งมีพ่อมดหมอผี เป็นผู้มียุทธิพลในสังคมจากการนับถือศาสนาเป็นแบบนับถือ ภูตผี บูชาธรรมชาติ พวกเขาเชื่อว่ามีพระเจ้าผู้สร้างโลกสูงสุด คือ บาฮารา (Bathala) และบารามีสาวก ฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เรียกว่า ดิวาทาส (Diwatas) เป็นผู้กำหนดการ ประกอบพิธีบวงสรวง เทพฝ่ายดีและฝ่ายชั่วคือ พ่อมด หมอผี ว่าจะประกอบพิธีเมื่อ ไหน ที่ใด สถานที่ประกอบพิธีนั้นไม่มีเฉพาะ พ่อมด หมอผีจะเป็นผู้กำหนด ที่เป็น ดั้งนี้เพราะสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพ ธรรมชาติของหมู่เกาะ ซึ่งฟิลิปปินส์นั้นมีภัย ธรรมชาติอยู่เนื่อง ๆ จึงทำให้พ่อมด หมอผีมีอิทธิพลต่อประชาชน มาก และมากกว่า หรือเท่ากับดาตู อีกทั้งยังได้รับค่าประกอบพิธี เครื่องเส้นสังเวจจากประชาชนเป็น จำนวน มากทางด้านเศรษฐกิจนั้น ประชาชนทำการเกษตรและการประมงไม่มีการ ค้าขาย มีแต่การแลกเปลี่ยนสินค้า และไม่มีการใช้เงินตรา นานๆ ครั้งจะมีพ่อค้าต่าง ชาติแวะมาจอดเรือแลกเปลี่ยนสินค้า ยุคอิสลาม: นับแต่

คริสต์ศตวรรษที่ ๙ ศาสนาอิสลามแผ่เข้าสู่หมู่เกาะทาง ตอนใต้ของฟิลิปปินส์หรือมานูลาส แล้วครั้งถึงปี ค.ศ. ๑๓๘๐ ชาวมุสลิมก็สามารถ สถาปนารัฐอิสลามขึ้นในหมู่เกาะซูลูโดยมีนักเผยแผ่ศาสนาที่ชื่อ ซันค์ ชะรีฟ กะรีม มัคคุม เข้ามาเผยแผ่อิสลามในหมู่เกาะต่างๆ ของซูลู ก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน จนกระทั่ง ซัยยิด ออบูบักร อิบนู ชะรีฟ มุฮัมมัด อิบนิ อะลี อิบนิ ซัยบิลออบีดีน เดินทางจากรัฐสุลต่านแห่งยะโฮร์ (Johor) มายังหมู่เกาะซูลูราวปี ค.ศ. ๑๔๕๐ ซัยยิด ออบูบักรมาถึงซูลูหลังจากราชา บะกินดา จากมิงกะเบา สุมาตรา ลงพำนัก และเผยแผ่ศาสนาอิสลามในหมู่เกาะซูลูเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ซัยยิด ออบูบักรสมรส กับบุตรธิดาของราชาบะกินดาที่มีนามว่า ประไพสมุหรี เมื่อราชาบะกินดาสิ้นชีวิต ซัยยิด ออบูบักร ก็กลายเป็นผู้สืบทอดอำนาจและได้รับการขนานนามว่า สุลต่านแห่งซูลู ยุคอาณานิคมสเปน: เฟอร์ดินานด์ มาเจลลัน มาถึงหมู่เกาะฟิลิปปินส์ปี ค.ศ. ๑๕๒๑ (พ.ศ. ๒๐๖๔) มีเกล โลเปซ เด เลกัสปี มาถึงฟิลิปปินส์ปี ค.ศ. ๑๕๖๕ (พ.ศ. ๒๑๐๘) และตั้งชุมชนชาวสเปนขึ้น ซึ่งนำไปสู่การตั้งอาณานิคมในเวลาต่อมา หลังจากนั้น นักบวชศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกแปรศาสนาของชาวเกาะทั้งหมดให้หัน มานับถือศาสนาคริสต์ ในช่วง ๓๐๐ ปีนับจากนั้น กองทัพสเปนต่อสู้กับเหตุการณ์ กบฏต่างๆ มากมาย ทั้งจากชนพื้นเมืองและจากชาติอื่นที่พยายามเข้ามาครอบครอง อาณานิคม ซึ่งอังกฤษ จีน ฮอลันดา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และโปรตุเกส สเปนสูญเสียไป มากที่สุดในช่วงที่อังกฤษเข้าครอบครองเมืองหลวงเป็นการชั่วคราวในช่วงสงคราม เจ็ดปี (Seven Years' War) หมู่เกาะฟิลิปปินส์อยู่ใต้การปกครองของสเปนในฐานะ อาณานิคมของสเปนใหม่ (New Spain) นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๖๕ (พ.ศ. ๒๑๐๘) ถึงปี ค.ศ. ๑๘๒๑ (พ.ศ. ๒๓๖๔) และนับจากนั้น ฟิลิปปินส์ก็อยู่ใต้การปกครองของสเปนโดยตรง การเดินเรือมะนิลาเกลเลียน (Manila Galleon) จากฟิลิปปินส์ไปเม็กซิโก เริ่มต้น ขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๖ และหมู่เกาะฟิลิปปินส์เปิดตัวเองเข้าสู่การค้าโลกปี ค.ศ. ๑๘๓๔ ฟิลิปปินส์อยู่ภายใต้การปกครองของสเปนเป็นเวลา ๓๓๕ ปี (ค.ศ. ๑๕๖๕- ๑๘๙๙) การปกครองของสเปนเป็นลักษณะการกดขี่ข่มเหง ทำให้ชาวฟิลิปปินส์ รวมพลังประชาชนขึ้นต่อต้านหลายครั้งด้วยกัน เมื่อสเปนพ่ายแพ้สงครามต่อ สหรัฐอเมริกาปี ค.ศ. ๑๘๙๘ ฟิลิปปินส์จึงตกเป็นอาณานิคมของสหรัฐอเมริกาและ ทำสนธิสัญญาสงบศึกในกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๙๙ พร้อมทั้ง สหรัฐอเมริกาต้องชดใช้เงินจำนวน ๒๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาแก่สเปน ในช่วงที่ตก อยู่ภายใต้การครอบครองของสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. ๑๘๙๙-๑๙๔๖) นี้ สหรัฐอเมริกาพัฒนา เศรษฐกิจในประเทศฟิลิปปินส์เป็นอย่างมาก โดยการเปิดการค้าเสรีระหว่างกัน รวมทั้งสหรัฐอเมริกาให้สิทธิพิเศษในการส่งสินค้าเข้า นอกจากนี้ ยังสอนให้ชาวฟิลิปปินส์ รู้จักกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ฝึกให้มีส่วนร่วมในการปกครองให้รู้จัก สิทธิเสรีภาพ และยังสร้างระบบการศึกษาแบบสหรัฐฯ ให้แก่ฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นรากฐาน ของการศึกษาในฟิลิปปินส์ปัจจุบันอีกด้วย (สิตา สอนศรี, ๒๕๓๗ :๙)

ประวัติและพัฒนาการของประเทศฟิลิปปินส์

ฟิลิปปินส์ หรือ สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ (Republic of the Philippines) เป็นประเทศที่ประกอบด้วย เกาะจำนวน ๗,๑๐๗ เกาะ ตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ห่างจากเอเชียแผ่นดินใหญ่ทางตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ๑๐๐๐ กม. และมีลักษณะพิเศษคือเป็นประเทศเพียงหนึ่งเดียวที่มีพรมแดนทางทะเลที่ติดต่อกันยาวมากที่สุดในโลก ฟิลิปปินส์ได้รับอิทธิพลของการปกครองของสเปนกว่า ๓๐๐ ปี จนมีคำเรียกว่า นิวสเปน (New Spain) ปกครองระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๔-๒๔๔๑ และเปลี่ยนมาอยู่ภายใต้การปกครองของ สหรัฐอเมริกา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๘๙ ได้ครองฟิลิปปินส์เป็นอาณานิคมเป็นเวลา ๔ ศตวรรษ และเป็นสองอิทธิพลใหญ่ที่สุดต่อวัฒนธรรมของฟิลิปปินส์

ฟิลิปปินส์ เป็นหนึ่งในสองชาติในเอเชียที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ (อีกชาติหนึ่งคือติมอร์-เลสเต) และเป็นหนึ่งในชาติที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมากที่สุด เป็นการผสมผสานกันระหว่างตะวันตกกับตะวันออก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ อาร์โนลด์ โจเซฟ ทอยน์บี (Arnold Joseph Toynbee) นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้กล่าวไว้ในงานของเขาว่า ประเทศฟิลิปปินส์เป็นประเทศลาตินอเมริกาที่ถูกพัฒนาไปยังตะวันออก โดยคลื่นทะเลยักษ์

หลักฐานทางโบราณคดีและโบราณชีววิทยาบ่งบอกว่ามีมนุษย์โฮโมเซเปียนส์ เคยอาศัยอยู่ในเกาะปาลาวันตั้งแต่ประมาณ ๕๐,๐๐๐ ปีก่อน คนเผ่าที่พูดภาษาในตระกูลอสโตรนีเซียนซึ่งมีถิ่นกำเนิดอยู่บนเกาะฟอร์โมซา (Formosa) หรือไต้หวันในปัจจุบันได้อพยพโดยทางเรือเข้ามาตั้งรกรากในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ และจัดตั้งเส้นทางเครือข่ายการค้ากับเอเชียอาคเนย์ส่วนที่เหลือทั้งหมดตั้งแต่ ๕,๐๐๐ ปีก่อนคริสตกาล สภาพดั้งเดิมของฟิลิปปินส์ อยู่ในสภาพของยุคหินใหม่ ยังไม่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียและจีน ดังเช่นประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คนชาวพื้นเมืองดั้งเดิมเป็นชนเชื้อสายอินโดนีเซีย – มาเลย์เซีย ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณเกาะต่าง ๆ ของฟิลิปปินส์ การมาตั้งถิ่นฐานนั้น มาโดยเรือเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มแยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านเรียกว่า บารังไก (Barangay) ตามชื่อเรือที่ใช้อพยพมา มีหัวหน้าหมู่บ้านเรียกว่า ดาตู (Datu) ซึ่งเคยเป็นกัปตันเรือ การตั้งหมู่บ้านจะกระจายไปตามเกาะ ทำให้การติดต่อระหว่างกันไม่ค่อยมี ส่วนในด้านการปกครองนั้นเป็นแบบพ่อปกครองลูก โครงสร้างทางการปกครองเป็นแบบง่าย ๆ มี ๔ ชั้นคือ ดาตู แลครอบครัว ชุนนาง อิสระชน ทาส ในส่วนของกฎหมายและกฎระเบียบการปกครองนั้นยังไม่มี สถาบันที่สำคัญคือ ศาสนา ซึ่งมีพอมดมอผีเป็นผู้มีอิทธิพลในสังคม จากการนับถือศาสนาเป็นแบบ นับถือภูตผี บูชาธรรมชาติ พวกเขาเชื่อว่ามีพระเจ้าสร้างโลกสูงสุด คือ บาฮารา (Bathala) และบารารามีสาวก ฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เรียกว่า ดิวาทาส (Diwatas) เป็นผู้กำหนดการประกอบพิธีบวงสรวง เทพฝ่ายดีและฝ่ายชั่วคือ พอมดมอผีว่าจะประกอบพิธีเมื่อไหร่ ที่ใด สถานที่ประกอบพิธีนั้นไม่มีเฉพาะ พอมดมอผีจะเป็นผู้กำหนด ที่เป็นดังนี้เพราะสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพธรรมชาติของหมู่เกาะ ซึ่งฟิลิปปินส์นั้นมีภัยธรรมชาติอยู่เนื่อง ๆ จึงทำให้พอมดมอผีมีอิทธิพลต่อประชาชนมาก และมากกว่าหรือเท่ากับดาตู อีกทั้งยังได้รับค่าประกอบพิธี เครื่องเส้นสังเวจจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ทางด้านเศรษฐกิจนั้น ประชาชนทำการเกษตรและการประมง ไม่มีการค้าขาย มีแต่การแลกเปลี่ยนสินค้า และไม่มีการใช้เงินตรา นาน ๆ ครั้งจะมีพ่อค้าต่างชาติแวะมาจอดเรือแลกเปลี่ยนสินค้า

ยุคอิสลาม

นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๙ ศาสนาอิสลามได้แผ่เข้าสู่หมู่เกาะทางตอนใต้ของฟิลิปปินส์หรือมานูลาส แล้วครั้งถึงปี ค.ศ. ๑๓๘๐ ชาวมุสลิมก็สามารถสถาปนารัฐอิสลามขึ้นในหมู่เกาะซูลู โดยมีนักเผยแผ่ศาสนาที่ชื่อ ซันค์ ชะรีฟ กะรีม มัคคุม เข้ามาเผยแผ่อิสลามในหมู่เกาะต่างๆ ของซูลู ก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน จนกระทั่ง ซัยยิด ออบูบักร อิบน์ ชะรีฟ มุฮำหมัด อิบน์ อะลี อิบน์ ซัยบิลอาบีดีน ได้เดินทางจากรัฐสุลต่านแห่งยะโฮร์ (Johor) มายังหมู่เกาะซูลูในราวปี ค.ศ. ๑๔๕๐ ซัยยิด ออบูบักรได้มาถึงซูลูหลังจากร่ายา บะกินดา จากมินังกะ เบา สุมาตรา ได้ลงพำนัก และเผยแผ่ศาสนาอิสลามในหมู่เกาะซูลูเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ซัยยิด ออบูบักรได้สมรสกับบุตรธิดาของร่ายาบะกินดา ที่มีนามว่า ประหมะสุหรี เมื่อร่ายาบะกินดา สิ้นชีวิต ซัยยิด ออบูบักร ก็กลายเป็นผู้สืบทอดอำนาจและได้รับการขนานนามว่า สุลต่านแห่งซูลู

ยุคอาณานิคมสเปน

เฟอร์ดินานด์ มาเจลลัน มาถึงหมู่เกาะฟิลิปปินส์ในปี ค.ศ. ๑๕๒๑ (พ.ศ. ๒๐๖๔) มีเกล โลเปซ เด เลักซ์ ปี มาถึงฟิลิปปินส์ในปี ค.ศ. ๑๕๖๕ (พ.ศ. ๒๑๐๘) และตั้งชุมชนชาวสเปนขึ้น ซึ่งนำไปสู่การตั้งอาณานิคมในเวลาต่อมา หลังจากนั้น นักบวชศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้แปรศาสนาของชาวเกาะทั้งหมดให้หันมานับถือศาสนาคริสต์ ในช่วง ๓๐๐ ปีนับจากนั้น กองทัพสเปนได้ต่อสู้กับเหตุการณ์กบฏต่าง ๆ มากมาย ทั้งจากชนพื้นเมืองและจากชาติอื่นที่พยายามเข้ามาครอบครองอาณานิคม ซึ่งได้แก่ อังกฤษ จีน ฮอลันดา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และโปรตุเกส สเปนสูญเสียไปมากที่สุดในช่วงที่อังกฤษเข้าครอบครองเมืองหลวงเป็นการชั่วคราวในช่วงสงครามเจ็ดปี (Seven Years' War) หมู่เกาะฟิลิปปินส์อยู่ใต้การปกครองของสเปนในฐานะอาณานิคมของสเปนใหม่ (New Spain) นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๖๕ (พ.ศ. ๒๑๐๘) ถึงปี ค.ศ. ๑๘๒๑ (พ.ศ. ๒๓๖๔) และนับจากนั้นฟิลิปปินส์ก็อยู่ใต้การปกครองของสเปนโดยตรง การเดินเรือมะนิลาแกลเลียน (Manila Galleon) จากฟิลิปปินส์ไปเม็กซิโก เริ่มต้นขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๖ และหมู่เกาะฟิลิปปินส์เปิดตัวเองเข้าสู่การค้าโลกในปี ค.ศ. ๑๘๓๔

ฟิลิปปินส์อยู่ภายใต้การปกครองของสเปนเป็นเวลา ๓๓๕ ปี (ค.ศ. ๑๕๖๔-๑๘๙๙) การปกครองของสเปนเป็นลักษณะการกดขี่ข่มเหง ทำให้ชาวฟิลิปปินส์รวมพลังประชาชนขึ้นต่อต้านหลายครั้งด้วยกัน เมื่อสเปนพ่ายแพ้สงครามต่อสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. ๑๘๙๘ ฟิลิปปินส์จึงตกเป็นอาณานิคมของสหรัฐอเมริกาและได้ทำสนธิสัญญาสงบศึกในกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๙๙ พร้อมทั้งสหรัฐอเมริกาต้องชดใช้เงินจำนวน ๒๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาแก่สเปน ในช่วงที่ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. ๑๘๙๙-๑๙๔๖) นี้ สหรัฐอเมริกาได้พัฒนาเศรษฐกิจในประเทศฟิลิปปินส์เป็นอย่างมาก โดยการเปิดการค้าเสรีระหว่างกัน รวมทั้งสหรัฐอเมริกาได้ให้สิทธิพิเศษในการส่งสินค้าเข้า นอกจากนี้ยังได้สอนให้ชาวฟิลิปปินส์ได้รู้จักกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ฝึกให้มีส่วนร่วมในการปกครองให้รู้จักสิทธิเสรีภาพ และยังสร้างระบบการศึกษาแบบสหรัฐ ๆ ให้แก่ฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นรากฐานของการศึกษาในฟิลิปปินส์ปัจจุบันอีกด้วย (สีดา สอนศรี, ๒๕๓๗: ๙)

ประวัติและพัฒนาการความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์

พระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัยเรืองอำนาจทางฝั่งมลายู ได้แผ่ขยายวัฒนธรรมมาถึงฟิลิปปินส์ในศตวรรษที่ ๗ จนถึงศตวรรษที่ ๑๓ แล้วมีชาวจีนโพ้นทะเล(อาจจะนับถือลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อด้วย) ในศตวรรษที่ ๑๔ จนถึงศตวรรษที่ ๒๐ และชาวญี่ปุ่น(อาจนับถือลัทธิชินโตด้วย) ที่อพยพตั้งรกรากในฟิลิปปินส์ ได้นำพระพุทธศาสนานิกายมหายานเข้ามาด้วย ในขณะที่ชาวฟิลิปปินส์ส่วนใหญ่นับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกซึ่งสเปนมาเผยแพร่เมื่อสมัยฟิลิปปินส์เป็นเมืองขึ้นของสเปน และสมัยฟิลิปปินส์เป็นเมืองขึ้นของสหรัฐอเมริกา ก็ได้เผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ แต่ก่อนหน้านั้นศาสนาอิสลามก็ได้มาเผยแพร่และนิยมมากทางภาคใต้ของฟิลิปปินส์ และต่อมาชาวอินเดีย-ปากีสถาน อพยพมาตั้งถิ่นฐานในฟิลิปปินส์ก็ได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เข้ามาด้วย

นิตยสารฟูที่ซู (ตันโพธิ์) ที่ชาวจีนโพ้นทะเลในฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ นิยมอ่านกันมาก นิตยสารนี้มีเนื้อหาธรรมะง่าย ๆ เช่น สารคดี ปาฐกถา บทวิจารณ์ นิทานชาดก ปรีศนาธรรม สอนพระพุทธศาสนาเบื้องต้น ข่าวพระพุทธศาสนาทั่วโลก และมีบทความภาษาอังกฤษด้วย เจ้าของนิตยสารเป็นหนุ่มอายุ ๓๐ ปี

ปัจจุบันได้มีคณะสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เป็นนิกายมหายานและวัชรยาน ที่มีความใกล้ชิดกับความเป็นชุมชนชาวจีนมากกว่า เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในฟิลิปปินส์ เช่น คณะสงฆ์ไต้หวัน โดยท่านชิงหยวน (Ven. Master Hsing Yun) แห่งวัดไฝวกงซัน ได้ให้ศิษย์ในสายงานของท่าน ไปเผยแพร่ ตั้งวัดอยู่ในชุมชนชาวจีนหรือเขตที่มีคนจีนอาศัยอยู่. ปัจจุบันมีชาวพุทธในฟิลิปปินส์ประมาณ ร้อยละ ๑.๕

ตารางที่ 9.1 ร้อยละของประชากรที่นับถือศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์

ศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ [สำรวจปี ๒๐๐๐] ประชากร ๑๐๓ ล้าน		
ศาสนา	ประชากร	ร้อยละ
ศาสนาคริสต์ Christianity		๙๖.๒%
โรมันคาทอลิก Catholic		๘๑.๐%
โปรเตสแตนต์ Protastant		๗.๓%
Iglesia ni Kristo		๒.๓%
Aglipayan		๒.๐%
ศาสนาอิสลาม Islam		๕.๑%
ศาสนาพุทธ Buddhism		๐.๑%
อื่น ๆ Others		๒.๑

ที่มา : [http://web.archive.org/web/๒๐๐๘๐๓๐๖๐๒๒๒๒๗/http://pewforum.org/world-](http://web.archive.org/web/๒๐๐๘๐๓๐๖๐๒๒๒๒๗/http://pewforum.org/world-affairs/countries/?CountryID=๑๖๓)

[http://web.archive.org/web/๒๐๐๘๐๓๐๖๐๒๒๒๒๗/http://pewforum.org/world-](http://web.archive.org/web/๒๐๐๘๐๓๐๖๐๒๒๒๒๗/http://pewforum.org/world-affairs/countries/?CountryID=๑๖๓) Religious Demographic Profile Philippines

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์

ด้วยความที่ฟิลิปปินส์เคยเป็นอาณานิคมและเป็นเกาะ จึงมีผู้อพยพและเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ดังนั้นลักษณะพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ จึงจำแนกได้เป็น พระภิกษุจีน ย่ง เมืองฉวนจง มณฑลฟูเจี้ยน ซึ่งเป็นพระรูปแรกที่พอสืบค้นในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในฟิลิปปินส์ในส่วนจีนนิกาย ท่านเป็นพระรูปแรกที่มาบุกเบิกพระพุทธศาสนาในฟิลิปปินส์ มาพร้อมกับการอพยพตั้งถิ่นฐาน หมายถึง เป็นวัดของชาวจีน หรือเวียดนาม อพยพที่มาพร้อมกับความเชื่อและศาสนา เมื่อตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐาน มีกำลังได้ก่อตั้งวัดในชุมชน วัดดังกล่าวจึงเป็นเหมือนศูนย์จิตใจของชาวจีน และเวียดนามโพ้นทะเลในประเทศฟิลิปปินส์ วัดในลักษณะนี้จึงตั้งอยู่ย่านชุมชนชาวจีนเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังปรากฏในมินิลา หรือเมืองใหญ่ ๆ ที่มีชุมชนชาวจีนอยู่อาศัยจำนวนมาก มีองค์กรหลักตั้งอยู่ในประเทศอื่น แต่มาขยายสาขาหรือทำกิจกรรมกลับกลุ่มชาวจีน เช่น วัดฝอถวงซัน และ ฉือจี้ ของไต้หวัน เป็นต้น และมีการตั้งสาขาตามกลุ่มเป้าหมายซึ่งส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในกลุ่มชาวจีนในประเทศฟิลิปปินส์ เป็นวัดที่มีที่ตั้งอยู่ในต่างประเทศ และมีการเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ เช่น ฉือจี้ จากไต้หวัน สมาคมซาไก กักกะญี่ปุ่น และแนวปฏิบัติในแบบวัชรญาณ ธิเบต (Philippine Tibetan Nyingma Palyul Buddhist Center) เป็นต้น โดยการเข้ามาของกลุ่มนี้จะมีความพิเศษตรงที่อาจมีการข้ามไปสู่ชนพื้นเมือง ที่ไม่ได้มีเงื่อนไขหรือจำกัดด้วยเรื่องศาสนาโดยตรง เช่น องค์กรการกุศลของฉือจี้ ที่ทำงานด้านสุขภาพชุมชน การสาธารณะสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

พระพุทธศาสนากับบทบาทต่อสังคม

บทบาทด้านหลักธรรมคำสอนต่อการปฏิบัติ ประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต หมายถึง ในเทศกาลและพิธีกรรม ได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนผ่านการแสดงธรรมให้ความรู้ การจัดพิมพ์หนังสือ วารสารเพื่อประชาสัมพันธ์ และการให้ความรู้ทางด้านศาสนาไปพร้อม ๆ กัน

บทบาททางด้านพิธีกรรมทางศาสนา หมายถึง การจัดกิจกรรมทางศาสนา และเชิญชวนชาวพุทธเข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วัดสาร์ทจิน วัดตรุษจีน หรือกิจกรรมอื่นที่นับเนื่องด้วยพิธีกรรม มุมหนึ่งเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ทางศาสนา มุมหนึ่งเป็นการสะท้อนความความเชื่อและการรักษาประเพณีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

บทบาทด้านการเข้าไปจัดการศึกษาต่อชุมชน หมายถึง การส่งเสริมความรู้ทางศาสนา หรือการเข้าไปจัดการศึกษาเพื่อการบริการชุมชนและสังคม เช่น การจัดโรงเรียนการกุศลของวัด เท่าที่ทราบและจากการสอบถามได้ความว่าในประเทศฟิลิปปินส์ มีโรงเรียนการกุศลที่ทางวัดจัดขึ้น พระเป็นเจ้าของและบริหารโดยคณะสงฆ์และชาวพุทธ ประมาณ ๘ แห่ง ทั่วประเทศฟิลิปปินส์ โดยจัดการศึกษาเป็นภาษาจีน และอังกฤษ กลุ่มเป้าหมายเป็นลูกหลานจีน และชนพื้นเมืองฟิลิปปินส์ เป็นต้น

การบริหาร/จัดองค์กร วัดในประเทศฟิลิปปินส์

วัดและคณะสงฆ์ภายในฟิลิปปินส์ มีความเป็นเอกภาพเชิงกลุ่ม ที่ไม่ได้มีส่วนเกาะเกี่ยวกัน แต่อย่างไร เป็นความสัมพันธ์กับแบบหลวม ๆ ในกลุ่มสายมหายานที่มาจากประเทศจีน ส่วนในกลุ่มอื่น ๆ เช่น จากใต้หวัน กลุ่มฉือจี้ ก็มีเป้าหมายในการบริการสาธารณะ ด้านสาธารณสุข และสวัสดิภาพชุมชน ผ่านกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ โดยไม่เน้นชาติ และภาษา และศาสนา ในปัจจุบันมีศูนย์ของฉือจี้ อยู่หลายแห่ง เช่น เมือง Zomboanga เป็นต้น วัดพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ ส่วนใหญ่เป็นวัดที่อยู่ในประเทศที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล จากประสบการณ์ของการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วัดของชาวจีนฟิลิปปินส์ ที่เดินทางเข้ามาทำการค้า และตั้งถิ่นฐานในช่วงของการปกครองของสเปน ในฟิลิปปินส์ จึงทำให้กลุ่มชาวจีน ที่เข้ามาจึงสามารถรักษาแบบแผนประเพณีของชาวจีนไว้ได้ โดยยังคงปรากฏวัดในพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศฟิลิปปินส์ อยู่กระทั่งปัจจุบัน เช่น โองปิน ฝอ กวง หยวน สาขาของวัดฝอ กวง ชัน Ongpin Fo Guang Yuan Address: ๖๓๔ Nueva Street Binondo, Manila, Philippines Tradition: Mahayana, Humanistic Buddhism Affiliation: Fo Guang Shan Phone: ๖๓ (๒) ๒๔๑-๕๗๙๗~๘ Fax: ๖๓(๒)๒๔๒-๔๙๕๗ Spiritual Director: Ven. Master Hsing Yun. Kuang Kong temple Kipuja Street. วัดเซง กวน วัดใหญ่ด้วยเจดีย์กลางเมือง ถนนนารา ย่านไชน่าทาวน์ Seng Guan temple Narra Street. วัดฟูถอ Pu Thor Buddhist Temple in Masangkay Street, Tondo, Manila ย่านไชน่าทาวน์ ถนนมาซังโก เป็นวัดที่อยู่ในย่านชุมชนชาวจีน มีพระภิกษุ อยู่ประจำ และปฏิบัติศาสนกิจจำนวน ๒ รูป โดยเป็นพระธรรมทูตจากแผ่นดินใหญ่ คือท่านเต้า เหยียน เป็นเจ้าอาวาส และท่านกวง จื่อ เป็นต้น

ในส่วนเมือง เมืองคูซอน Quezon Universal Wisdom Foundation Inc. Address: ๒/F, ๗๐๐ Aurora Blvd., Corner Gilmore Ave. New Manila, Quezon City, Phillipines Tradition: Mahayana

เมืองซัมโบนังก้า /Zamboanga วัดฮก ฉวน เมือง ซอมบังก้า (HOCK CHUAN TEMPLE AND ZAMBOANGA AVALO SCHOOL) ที่ก่อตั้งพร้อมกับชุมชนชาวจีน วัดมีอายุประมาณ ๑๐๐ กว่าปีมาแล้ว [๔]

วัดซัมโป Sam Po Temple 三寶寺 Canelar Street, Caburihan Zamboanga City Tel. (๐๖๒) ๙๙๑-๑๓๖๗

เมืองบาโคโลด Bacolo วัดหยวนถง (The Yuan Thong 圓通寺 Buddhist Temple in Bacolod City is one of the four branches of Fo Guang Shan in the Philippines. วัดฝอ กวง หยวน ที่บาโคโลด (Bacolod Fo Guang Yuan Address: ๒nd Floor, Lopues East Center Burgos Cor, Hilado National Highway, Bacolod City, Philippines Tradition: Mahayana, Humanistic Buddhism Affiliation: Fo Guang Shan Phone: ๖๓ (๓๔) ๔๓๓๓-๕๑๓๑ EMail: fgsasphn@fgs.org.tw

เมืองดาเวา Davao วัดโลนหวา (Lon-Wa-Buddhist-Temple) หรือหลงหัว (Long Hua Temple) ที่เมืองดาเวา (Davao) หรือวัด Lon Wa Buddhist Temple in Davao ตั้งอยู่ที่ Cabaguio Ave. Davao City Philippine เป็นสาขาของวัดฝอ กวง ชัน ของท่านชิง หยุน (Ven. Master Hsing Yun) จากประเทศไต้หวัน เป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศฟิลิปปินส์ [Long Hou Davoa-วัดโลนหวา เมืองดาเวา]

ภาพที่ ๙.๑ วัดพุทธมหายานในเมือง ซอมบังก้า ฟิลิปปินส์

เมืองเซบู Cebu วัดชูอัน เมืองเซบู สาขาของวัดฝอ กวง ชัน (Fo Guang Shan) Chu Un Temple
Address: ๒๔๖ V. Rama Avenue Cebu City ๖๐๐๐ Philippines Tradition: Mahayana, Humanistic
Buddhism Affiliation: Fo Guang Shan EMail: fgsasphmy@fgs.org.tw Spiritual Director: Ven. Master
Hsing Yun

วัดฟูเฉียน เมืองเซบู Phu Shian Temple Address: ๒๕ Beverly Hills Lahug, Cebu ๖๐๐๐
Philippines Tradition: Mahayana, Chinese Contact: Josie Chang

เมืองพาลาวัน Palawan วัดวันฝัด แห่งเมืองพาลาวัน ในชุมชนชาวเวียดนาม Van Phat Temple
Address: PO Box ๑๐๐- ๕๓๐๐ Palawan, Phillippines Tradition: Mahayana, Vietnamese Contact:
Ms. Le Thi Khoe EMail: universal@netasia.net

เมือง Iloilo อิลอยโล ฝอ กวง หยวน สาขาของฝอ กวง ชัน Iloilo Fo Guang Yuan Address: ๑๓-
A Fuentes Street, Iloilo City, Philippines Tradition: Mahayana, Humanistic Buddhism Affiliation:
Fo Guang Shan EMail: fgy-ilo@skynet.net Spiritual Director: Ven. Master Hsing Yun

วัชรญาณ จากธิเบต Philippine Tibetan Nyingma Palyul Buddhist Center Address: #๗๐๐
Piña Avenue Santa Mesa Manila Tradition: Vajrayana, Tibetan, Nyingmapa, Palyul Lineage
Affiliation: Namdroling Monastery Phone: (+๖๓๒) ๗๑๕-๒๐๙๐ Fax: (+๖๓๒) ๗๑๕-๑๘๕๕
Website: <http://palyulph.org/> Spiritual Director: Ven. Samten Phuntsok Rinpoche Teacher: His
Holiness Kyabje Pema Norbu

องค์กรโซกา กักไก จากญี่ปุ่น Soka Gakkai International of the Philippines Address: ๖๖
Timog Avenue, Quezon City Tradition: Mahayana, Japanese Phone: (๖๓๒) ๙๒๑-๒๘-๗๙; ๙๒๙-
๗๑-๓๔; ๙๒๙-๔๓-๗๙ Website: <http://www.sgi.org.ph/>

จากข้อมูลที่ยกมาส่วนนี้ จะเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ที่เป็นทั้งหน่วยในการเผยแผ่ศาสนา และจัดการ
ศึกษา โดยมีโรงเรียนที่สอนภาษาจีน ให้กับชาวจีนในเขตนั้น รวมไปถึง การจัดตั้งวิทยาลัยเพื่อสอนภาษาจีน
สอนพระพุทธศาสนา และเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดที่จัดการศึกษา ทำหน้าที่ในการรักษาสืบวัฒนธรรม สืบ
ศาสนาด้วย

การบริหารจัดการพระพุทธศาสนาในฟิลิปปินส์

ในประเทศฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นประเทศคาทอลิกที่ใหญ่ที่สุดในโลก ด้วยจำนวนสถิติของประชากร ทั่วโลก มากกว่าประเทศอื่น ๆ จึงทำให้สถานการณ์พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อย การบริหารกิจการพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะเป็นพระพุทธศาสนาในแบบ ที่มีการบริหารจัดการที่เอื้อให้เกิดการจัดการในแบบเป็นองค์กรการกุศล หรือเป็นในแบบองค์กรเอกชน ใช้วิธีการบริหารในแบบเครือข่ายกันเอง โดยจำแนกเป็นกลุ่มพระพุทธศาสนาได้ คือ พระพุทธศาสนาเถรวาทในกลุ่มชาวพื้นเมืองที่เป็นกลุ่มคนจีนอพยพ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศฟิลิปปินส์ ที่เกิดและโตในฐานะชาวจีนโพ้นทะเล จะมีวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนกัน ชุมชนชาวจีนในประเทศ การจัดการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาในแบบพัฒนาคน โดยรูปแบบของวัด จะเป็นวัดที่มีถิ่นฐานมาจากแห่งใด ก็จะมีนิมนต์พระภิกษุจากที่เมืองนั้น ๆ มาเพื่อดำเนินและส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนและดำเนินไปข้างหน้าได้

แนวโน้มพระพุทธศาสนาในอนาคต

ในภาพรวมของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ มีลักษณะของการบริหารในแบบองค์กรที่ขึ้นกับกฎหมายของประเทศฟิลิปปินส์ เป็นการบริหารภายใต้แนวคิดของการบริหารในแบบสมาคม ที่เป็นสมาคมของตัวเอง จะมีพัฒนาการและการขยายตัวจำนวนมากขึ้นด้วยพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นแบบคนนับถือหรือใครประสงค์นับถือ จะทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศดังกล่าวมีพัฒนาการและทำให้เกิดความเชื่อมโยงมากยิ่งขึ้น ทำให้กิจการพระพุทธศาสนาเป็นแบบส่งเสริมและให้เกิดการถ้อยอาศัยกันมากยิ่งขึ้น

บทสรุป

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในฟิลิปปินส์ เป็นการกระจายตัวของศาสนาอยู่ในกลุ่มชนพื้นเมืองที่เป็นชาวจีน ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยในประเทศฟิลิปปินส์ตั้งแต่แรก ทำให้เกิดการขับเคลื่อนท่องเที่ยวไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น นัยหนึ่งเพื่อการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกนัยหนึ่งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน แม้จะเป็นกลุ่มเล็ก ที่นับถือพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในชุมชนชาวจีน แต่ก็เห็นพัฒนาการของพระพุทธศาสนาที่อยู่กับสังคมชุมชนชาวพุทธ การบริหารเป็นการบริหารในรูปของสมาคมชาวจีน และทำการกุศลช่วยเหลือสาธารณะในองค์กรรวมตั้งปรากฏด้วย

คำถามท้ายบท

๑. ประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในฟิลิปปินส์เป็นอย่างไร อธิบายพร้อมยกตัวอย่าง
๒. วัฒนธรรมแบบคริสต์ ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์พระพุทธศาสนาในฟิลิปปินส์อย่างไรอธิบาย
๓. พัฒนาการของพระพุทธศาสนาเถรวาทในฟิลิปปินส์ เป็นอย่างไร
๔. องค์กรการบริหารจัดตั้งพระพุทธศาสนาในฟิลิปปินส์

อ้างอิงท้ายบท

- กรมการศาสนา. (๒๕๕๗). ศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพฯ: การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (๒๕๕๔). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- ดี.จี.ฮอลล์. (๒๕๔๙). ท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ แปล. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สุวรรณภูมิ-อุษาคเนย์ภาคพิสดาร (เล่ม ๒). กรุงเทพฯ: มุลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย.
- ธนู แก้วโอภาส. (๒๕๔๙). ประวัติศาสตร์เอเชียยุคใหม่. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (๒๕๔๐). พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณากรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (๒๕๕๒). กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- พื้น ดอกบัว. (๒๕๕๔). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. (๒๕๕๐). รากเหง้าอิทธิพลการเมืองจีนในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมเนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.
- วิทย์ บัณฑิตกุล. (๒๕๕๕). สิงคโปร์. กรุงเทพฯ: บริษัทวีพริ้นท์ (๑๙๙) จำกัด.
- วิไล ศิลปอาษา. (๒๕๕๗). โลกทัศน์ของคนสิงคโปร์จากภาษิต. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สีดา สอนศรี. (๒๕๓๗). ฟิลิปินส์ จากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สู่วัฒนธรรมประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

